

עדות שמאפשרת לבטל חזקה

א. בדף הקודם למדנו שעד אחד אינו נאמן מול חזקה אלא א"כ הדבר בידו. הציור הפשוט הוא מצב שבו העדות סותרת את החזקה ומבטלת אותה – למשל עדות שהופרשו תרומות ומעשרות מתבואה שהייתה בחזקת טבל. נתבונן בציור מורכב יותר: לעתים ההיתר העתידי מותנה במציאות מסוימת. האם העד נאמן להעיד על קיום התנאי או שעדות זו שתאפשר בהמשך לבטל את החזקה מוגדרת כעדות נגד חזקה? דוגמה אולי תעזור. רבי עקיבא איגר דן במקרה הבא: נפל אסור באכילה. יש לחכות שמונה ימים לאחר הלידה כדי לוודא שהולד אינו נפל ורק אז מותר לשחטו. אין צורך להמתין אם ברור שהלידה הגיעה בזמנה הטבעי, ש'כלו חודשיו'. האם עד אחד נאמן להעיד שכלו חודשיו? מצד אחד, הולד אינו בחזקת נפל כך שהוא איננו מעיד ישירות נגד חזקה. זאת ועוד, עדותו הרי אינה מתירה את הולד לבדה, אלא רק מאפשרת לשחוט אותו ללא המתנה. מצד שני, עדותו מתירה את השחיטה. **רבי עקיבא איגר** סבור שעדות זו נחשבת כעדות מול חזקה (י"ד סימן טו):

גם יש לומר כיון דאם הוא נפל אין שחיטתו מטהרתו והוי כמתה מאליה וא"כ אחר השחיטה יש לולד זה חזקת איסור שאינו זבוח כמו כל ספק בשחיטה, ואף אם בא העד המתיר קודם שחיטה בעוד שהולד בחיים דגם לפי דבריו עדיין אינו זבוח ואינו מוציאו מחזקתו ועדותו רק דיש תקנה לזה בשחיטה וזה אינו נגד החזקה דכל בהמות כן הוא דיש להם תקנה בשחיטה, מכל מקום נראה לי במה שמעיד שתהיה מותרת אחר השחיטה ואז כשנבוא להתיר לאכול ע"י עדות העד הזה מוציאים אותה מחזקת איסור אינו זבוח בזה ג"כ אין ע"א נאמן¹.

רבי עקיבא איגר לומד זאת מדברי הגמ' בגיטין. הגמ' מקשה על נאמנות שליח הגט להעיד שהגט נכתב לשמה (גיטין ב:):

ולרבה, דאמר לפי שאין בקי אין לשמה, ליבעי תרי, מידי דהוה אכל עדיות שבתורה! עד אחד נאמן באיסורין. אימור דאמרינן עד אחד נאמן באיסורין, כגון חתיכה ספק של חלב ספק של שומן, דלא איתחזק איסורא, אבל הכא דאיתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערוה, ואין דבר שבערוה פחות משנים!

הראשונים הסבירו שהגמ' הקשתה שתי קושיות: עד אחד אינו נאמן באיסורין אם אתחזק איסורא וכאן הרי אתחזק איסורא; עדותו היא עדות על דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים. והנה ודאי שאין חזקה שהגט נכתב שלא לשמה, ובכל זאת

1. במסקנה, רע"א סבור שיתכן שאפשר להאמין לעד, אך מטעם אחר – משום שרוב הוולדות אינם נפלים. חכמים אמנם החמירו לחשוש עד שמונה ימים, אך יתכן שהם לא החמירו כשיש עד אחד שמעיד שכלו חודשיו.

העדות שהוא נכתב לשמה מוגדרת כעדות מול אתחזק איסורא. זאת משום שהיא מאפשרת לגרש בגט והאישה בחזקת אשת איש. ומכאן שגם עדות שמשפיעה על החזקה באופן עקיף מוגדרת כעדות מול אתחזק איסורא. וכך כותב רע"א (שם):

וראיה לזה מסוגי דריש גיטין דפרכינן ולבעי תרי וכו' הוי אתחזק איסורא אף דהתם השליח מעיד קודם הגירושין שגט זה כשר לגרש בו דנכתב לשמה ובזה עתה אינו מוציאה מחזקתה דהא גם כפי עדותו עתה היא אשת איש אלא שמעיד דאפשר לגרשה בגט זה וזה אינו נגד החזקה דהא פשיטא דיכול לגרשה בגט כשר ואעפ"כ מקרי חזקת איסור במה דנדון אחר הנתינה דמגורשת ע"י גט זה עפ"י עדות העד.

כיצד לומד רע"א מהסוגיה בגיטין שגם עדות שמשפיעה על חזקה באופן עקיף ועתיד מוגדרת כעדות נגד חזקה?

ב. רבי עקיבא איגר למד אפוא מסוגיית הגמ' בגיטין שגם עדות שמשפיעה על החזקה באופן עתידי ועקיף מוגדרת כעדות מול חזקה. אולם, כיוון אחר עולה לכאורה מדברי **התוספות** שלמדנו בדף הקודם, ונשוב לדברים (גיטין ב:):

וא"ת ומנא לן דעד אחד נאמן באיסורין וי"ל דילפינן מנדה דדרשינן בפרק המדיר (כתובות דף עב.) וספרה לה לעצמה (ובעלה יכול לסמוך עליה, ומכאן שעד אחד נאמן באיסורים) וא"ת אם כן אפילו איתחזק איסורא (שהרי נידה נאמנת למרות שאיתחזק איסורא?) וי"ל דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה (וממילא עדותה שלא ראתה דם אינה עדות נגד חזקה) וכשעברו שבעה טהורה ממילא ולא איתחזק איסורא וגם בידה לטבול.

מהו המקור לנאמנות ע"א לפי דברי התוספות? מהי קושייתם? מהי תשובתם?

למדנו בדף הקודם את הסברו של המהרש"א לתשובת התוספות. לדבריו, הנידה מעידה שני דברים: שלא ראתה דם נוסף ושתבלה. אין בידה להפסיק לראות דם, זה לא תלוי בה, כך שעדותה שלא ראתה אינה מוגדרת כעדות שבידה. היא בכל זאת נאמנת משום שעדות זו אינה נגד איתחזק, שהרי 'אינה בחזקת שתהא רואה כל שעה'. העדות על הטבילה היא כן עדות נגד אתחזק, שהרי האישה בחזקת טומאה עד שתטבול, אולם בידה לטבול. מנאמנות הנידה אפשר ללמוד אפוא את שני סוגי הנאמנויות: מנאמנותה לומר שלא ראתה לומדים את הנאמנות של לא בידו ולא אתחזק; ומנאמנותה לומר שתבלה לומדים את הנאמנות של בידו ואתחזק.

עולה אפוא מדברי התוספות שעדותה של הנידה שלא ראתה דם נוסף נחשבת כעדות של לא איתחזק, ולכן האישה נאמנת למרות שהדבר אינו בידה. והנה, עדות זו הרי משפיעה על חזקת הטומאה באופן עקיף ועתיד, שהרי בעקבותיה מותר לאישה לטבול, ומכאן שעדות כזו אינה נחשבת כעדות מול חזקה!

דברי התוספות קשים אפוא לכאורה על דברי רע"א, אולם דבריהם קשים מן הגמ' בגיטין, הגמ' ממנה רע"א למד את יסודו! עדות השליח על כך שהגט נכתב לשמה נחשבת כעדות נגד חזקת אשת איש רק משום שהיא מאפשרת בעתיד לבטל את החזקה, ומכאן שדי בהשפעה שכזו ומדוע האישה נאמנת לומר שלא ראתה דם, הרי עדות זו מתירה לה לטבול?

ג. נפתח בשאלת היחס בין דברי הגמ' בגיטין לדברי התוספות. נלמד את דבריו של ר' שמעון שקופ החולק על רע"א (שער ו, פרק א):

ונלע"ד דמכל זה מוכח דהא דעד אחד אינו נאמן נגד חזקה הוא דוקא אם מעיד על איזה מקרה חדש שהמקרה ההוא משנה את הדבר מהיתר לאיסור או להיפוך, ואז אינו נאמן להעיד שנתחדש דבר נגד מה שהוחזק, וכמו דמייתי הש"ס ביבמות דף פ"ח לענין עד אחד במיתת הבעל דבמעיד שמת בעלה הוא מקרה שמסלק איסור אשת איש וכן הפרשת תרומה מסלקת איסור טבל וכן שאלה בהקדש מחדשת ומסלקת איסור הקדש שהוחזק מעיקרא... אבל הנאמנות על עצם הנקיים שלא נתחדשה ראייה חדשה נאמנת משום ע"א נאמן באיסורים, דכיון דאם לא ראתה היא טהורה ממילא משום הכי אין לומר שהנקיים הם סבה המטהרת דהעדר ושליה אי אפשר להיות לסבה ולדבר הפועל, ורק להיפוך אם תראה ראייה חדשה זה יהיה לסבה חדשה לעכב כח הטהרה, משום הכי אם מעידה שלא היתה ראייה חדשה אין זה עדות נגד שום חזקה דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה, ואף שעל ידי ענין זה מתברר כח הטהרה דבזה תלוי כח הטהרה אבל כיון דדבר זה שלילת הראייה בעצם אינו סותר שום חזקה עד אחד נאמן על זה, ובזה מדויק ומובן מה שכתבו בתוס' וכשעברו שבעה טהורה ממילא.

בהמשך מתמודד ר' שמעון עם הסוגיה שממנה למד ר' עקיבא איגר את יסודו, עם הגדרת עדות השליח שהגט נכתב לשמה כעדות מול אתחזק איסורא (שם):

ומעתה יתבאר לנו היטב מה דאמרינן בריש גיטין דעל הספק אם נכתב הגט לשמה אין עד אחד נאמן משום דאיתחזק איסורא דאשת איש אף שעדיין קודם נתינת הגט אין איסור אשת איש מסתלק ממנה כלום אבל כיון דלענין התרת האשה צריך כתיבת הגט לשם גירושין הרי הכתיבה הוי מעשה המצטרף לסלק איסור אשת איש וכל מעשה המועיל לסלק ולהכשיר הוא נגד הדין המוחזק מעיקרא שאין עד אחד נאמן על זה... אבל בנידון שדן הגרע"א ז"ל לענין עגל שספק לנו אם הוא נפל או לא... אבל

במה שמעיד העד דכלו לו חדשיו ליכא שום התנגדות מאיזו חזקה הרי זה דומה לנאמנות האשה על העדר ראיה חדשה כיון שאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה כמו כן הכא אינו בחזקת נפל... אבל כתיבת הגט הוא מעשה המצטרף להתיר את האשה... דגט שצריך לשמה הוא התחלת המעשה להועיל לגרשה.

התבונן היטב בדברי ר' שמעון: מדוע עדות על כתיבת הגט לשמה מוגדרת כעדות נגד איתחזק, למרות שאין חזקה שהגט נכתב שלא לשמה?

עד אחד אינו נאמן להעיד על מעשים שמתירים את האיסור. כתיבת הגט דומה במובן מסוים לשחיטה: היא תחילת הגירושין, תחילת התהליך שיתיר את האישה. עדות על כתיבת הגט לשמה היא אפוא עדות על מעשה שמתיר את האיסור. זוהי הגדרת עדות מול איתחזק איסורא – עדות על מעשים המתירים את האיסור. לא לראות דם, לעומת זאת, זה לא מעשה שמתיר את האיסור, אלא רק תנאי לכך שהאישה תוכל לטבול. עדות על אי ראיית דם דומה לעדות על כך שכלו חודשי הולד: גם עדות זו איננה על מעשה שמתיר את הבהמה אלא רק על תנאי לשחיטה. לכן, סבור ר' שמעון, עד אחד נאמן להעיד שכלו חודשי הבהמה כשם שהאישה נאמנת לומר שלא ראתה דם: הם אינם מעידים על מעשים שמתירים איסורים, אלא רק על תנאים למעשים אחרים.

חשוב: כיצד יסביר רע"א את נאמנות הנידה לומר שלא ראתה דם?²

שאלות לסיכום והתבוננות:

מה דינה של עדות שאינה סותרת חזקה באופן ישיר, אך תאפשר בהמשך לבטל אותה? האם היא מוגדרת כעדות נגד איתחזק איסורא?

רע"א – זו עדות של איתחזק איסורא. הוא לומד זאת מהגמ' בגיטין שמגדירה עדות על כתיבת גט לשמה כעדות של איתחזק איסורא, למרות שהיא לא מתירה את האישה אלא רק מאפשרת לגרש אותה בהמשך. ומכאן שגם עדות על מציאות שמאפשרת לבטל חזקה נחשבת כעדות נגד חזקת איסור. לכן, עד אחד לא אמור להיות נאמן עקרונית להעיד שכלו חודשי הולד והוא לא נפל – זו עדות שמאפשרת לשחוט אותו ללא המתנה.

ר' שמעון שקופ – רק עדות על מעשה שמתיר את האיסור נחשבת כעדות נגד חזקה. כתיבת הגט היא תחילת תהליך הגירושין כך שעדות עליה היא עדות על מעשה שמתיר את האיסור. מנגד, עדות על מציאות שמאפשרת להתיר את האיסור, כעדות שהולד אינו נפל ואפשר לשחטו, אינה

2. לתשובה אפשרית ראה קהילות יעקב גיטין סימן א'.

נחשבת עדות נגד חזקת איסור. הוא לומד זאת מנאמנותה של הנידה לומר שלא ראתה דם – עדות זו נחשבת כעדות של לא אתחזק איסורא למרות שהיא מאפשרת את הטבילה!